خوێندنەوەیەکی دەروزمانی بۆ یاریيە فۆلکلۆرییەکانی منداڵان لە گوندی ڕەژوکەریان

م. هـ. سیروان عەبدوڵڵا ئەحمەد
بەشێ زمانێ کوردی - فاکەڵتیی پەروەردە- زانکۆی سۆران- هەرێمی کوردستانێ / عێراق.

پوختە:

فۆلکلۆر لایەنێکی گرنگی کۆمەڵگا جیاوازەکان پێکدەهێنێت، چەندین بوار و لایەنی جیاواز لەخۆ دەگرێت، یەکێک لەم بوارە جیاوازانە یاریيە فۆلکلۆرییەکانی منداڵانن. لەم توێژینەوەیەدا باس لە یاریيە فۆلکلۆرییەکانی منداڵان کراوە لە گوندی ڕەژوکەریان، دەمانەوێت کاریگەری ئەنجامدانی یاریيە فۆلکلۆرییەکان لەسەر لایەنی جەستەیی و دەرونی منداڵان ڕونبکەینەوە.

لەم توێژینەوەدا پەیڕەوی ڕێبازی وەسفی ئێستایی کراوە، جگە لە پێشەکی و ئەنجامەکان لە دووبەش پێکهاتوە، لە بەشی یەکەمدا باس لە ئەدەبی فۆلکلۆر، فۆلکلۆر، یاریيە فۆلکلۆرییەکانی گوندی ڕەژوکەریان کراوە، لە بەشی دووەمدا پێکهاتەی زمانی ناوی یاریيە فۆلکلۆرییەکان شیکراوەتەوە، دواتر کاریگەری یاریيە فۆلکلۆتییەکان لەسەر لایەنی دەرونی منداڵ ڕونکراوەتەوە.

گرنگترین ئەم ئەنجامانەی کە لەم توێژینەوەیەدا پێیان گەیشتوین بریتین لە: ئەنجامدانی یاریيە فۆلکلۆرییەکان ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەیە لەسەر گەشەسەندنی لایەنی هزری و دەرونی منداڵەکان.

ئەنجامدانی یاریيە فۆلکلۆرییەکان ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەبووە لەسەر بنیادنای جەستەیەکی بەهێز و تەندروست لای منداڵان چونکە ئەنجامدانی ئەم یارییانە پێوستی بە جوڵەی بەردەوامی ئەندامە جیاوازەکانی جەستە دەبێت. ئەمەش دەبێتە هۆی بنیادنانی جەستەیەکی بەهێز لای منداڵان.

پەیڤێن سەرەکی: *دەروزمانی، یاریيە فۆلکلۆرییەکان، منداڵ، گوندی ڕەژوکەریان*

پێشەکی:

توێژینەوەکە لەژێر ناونیشانی (خوێندنەوەیەکی دەروزمانی بۆ یاریيە فۆلکلۆرییەکانی منداڵان لە گوندی ڕەژوکەریان) خراوەتەڕوو، تیشک دەخاتە سەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەکولینێ کوردی

کۆکردنەوەی ئەو یاریيە فۆلکلۆرییانەی کە لە تەمەنی منداڵیدا لەم گوندە ئەنجام دەدرێتن، بە ئامانجی کۆکردنەوەیان و پاراستنیان لە فەوتان، لە لایەکی تردا دەمانەوێت خوێندنەوەیەکی دوزمانییانە بۆ یاریيە فۆلکلۆرییەکانی گوندی ڕەژوکەریان بخەینەڕوو، واتە تیشک دەخرێتە سەر شیکردنەوەی پێکهاتەی زمانی ناوی یارییەکان و کاریگەری ئەنجامدانی ئەم یارییانە لەسەر لایەنی دەرونی منداڵان.

گرنگی توێژینەوەکە:

فۆلکلۆر لایەنێکی گرنگی کۆمەڵگا پێکدەهێنێت، چەندین بوار و لایەنی جیاواز لە خۆ دەگرێت، یەکێک لەم بوارە جیاوازانە یاریيە فۆلکلۆرییەکانی منداڵانن. ئاشکرایە کە منداڵ کۆڵەگەی بنیادنانی کۆمەڵگایێکی تەندروستە، بۆیە ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم چینەی کۆمەڵگا گرنگی تایبەتی خۆی هەیە، لە لایەکی تردا گرنگی توێژینەوەکە لەوەدا بەرچاوەکەوێت، کە هەوڵێکە بۆ کۆکردنەوەی یاریيە فۆلکلۆرییەکانی ناوچەیەکی دیاریکراو، ئەمەش دەبێتە هۆی پاراستنیان لە فەوتان.

ئامانجی توێژینەوەکە:

ئەنجامدانی یاری بەشێکی دانەبڕاوە لە ژیانی منداڵاندا، لە ڕابردودا منداڵان ڕۆژانە کاتەکانیان بە ئەنجامدانی چەندین یاری جۆراوجۆر بەسەر دەبرد، ئەم یارییانە ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەبووە، لەسەر بنیادنانی جەستەیەکی چالاک و تەندروست لای منداڵاندا، چونکە ئەنجامدانی ئەم یارییانە پێویستیی بە جوڵەیەکی زۆر هەیە، هەروەها یارییەکان ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەبووە لەسەر لایەنی دەرونی منداڵاندا بەوەی، کە تاکێکی کێبڕکێکار بنیاد دەنێن لە کۆمەڵگادا، لەبەرئەوەی منداڵ هەمیشە تێدەکۆشێت لە پێناو بەدەستهێنانی سەرکەوتن لە یارییەکاندا، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی، کە ئەم بیرۆکەیە لە هزری منداڵەکاندا بچەسپێت و لە قۆناغەکانی ژیانی داهاتویاندا ڕەنگبداتەوە. بەم ئامانجە توێژینەوەکە هەوڵی کۆکردنەوە و شیکردنەوەی ئەم یاریيە فۆلکلۆرییانە دەدات.

کەرستەی توێژینەوەکە:

کەرستەی توێژینەوەکەمان بریتییە لە یاریيە فۆلکلۆرییەکانی گوندی ڕەژوکەریان، واتە ئەو یاریيە فۆلکلۆرییانەی، کە لەم گوندەدا لای منداڵان ئەنجامدەدرێتن کۆکراونەتەوە، دواتر شیکراونەوەیان بۆ کراوە.

ڕێبازی توێژینەوەکە:

لەم توێژینەوەیەدا پەیڕەوی ڕێبازی وەسفی ئێستایی کراوە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەکولینێن کوردی

پرسیارەکانی توێژینەوەکە:

توێژینەوەکە دەیەوێت وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە بداتەوە:

- ئایا ئەم یاریە فۆلکلۆرییانە کامانەن کە منداڵان لە ڕابردوودا لە گوندی ڕەژوکەریان ئەنجامیان داون؟
- ئایا ئەنجامدانی ئەم یارییانە کاریگەرییان هەیە، لەسەر گەشەسەندنی لایەنی هزری و دەرونی منداڵەکان؟

ناوڕۆکی توێژینەوەکە:

توێژینەوەکەمان لە پوختە و پێشەکی و دووبەش پێکهاتووە، لە بەشی یەکەمدا باس لە فۆلکلۆر و ئەدەبی فۆلکلۆر کراوە، دواتر ئەم یاریە فۆلکلۆرییانە خراونەتەڕوو، کە لە گوندەکەدا لە لایەن منداڵان ئەنجام دراون. لە بەشی دووەمدا سەرەتا تیشک خراوەتە سەر شیکردنەوەی پێکهاتەی زمانی ناوی یاریەکان فۆلکلۆرییەکان، دواتر کاریگەریی ئەنجامدانی ئەم یاریە فۆلکلۆرییانە لەسەر گەشەسەندنی لایەنی هزری و دەرونی منداڵان ڕونکراوەتەوە. لە کۆتاییدا ئەنجامەکانی توێژینەوەکە خراونەتەڕوو، دواتر ئەو سەرچاوانەی، کە سودیان لێوەرگیراوە ڕیزکراون. پاشان پوختەی توێژینەوەکە بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراوەتەڕوو.

١) فۆلکلۆر و یاریە فۆلکۆرییەکانی منداڵان لە گوندی ڕەژوکەریان[١]

ئەم بەشە لە دوو تەوەرەی سەرەکی پێکدێت، تەوەرەی یەکەم تیشک دەخاتە سەر ناساندنی ئەدەبی فۆلکلۆر و فۆلکلۆر. لە تەوەرەی دووەمدا باس لە یاریە فۆلکلۆرییەکانی گوندی ڕەژوکەریان کراوە، سەرەڕای دەستنیشانکردنی یاریە فۆلکلۆرییەکانی ئەم گوندە، شێوازی بەڕێوەچوونی یاریەکانیش بەوردی ڕونکراوەتەوە.

١_١) ئەدەبی فۆلکلۆر:

فۆلکلۆر پانتاییەکی فراوان لە ئەدەبی جیهانی و ئەدەبی نەتەوە جیاوازەکان داگیر دەکات، بەهۆی زۆری ئەو لقە جیاوازانەی کە لە خۆیان دەگرێت، سەرەڕای بوونی بەرهەمێکی زۆر، کە هیچ خاوەنێکیان دیار نییە، پشتاو پشت لە باب و باپیرانمانەوە بۆمان ماونەتەوە، ئەمەش بووەتە هەوێنی دەوڵەمەندی ئەدەبی فۆلکلۆر لە جیهاندا. واتە ئەدەبی فۆلکلۆر، ئەدەبێکە دەماودەم و پشتاوپشت و ناوچە بە ناوچە، هاتووە و لەڕووی پان و بەرینیدا بڵاوبۆتەوە، واتە فۆلکلۆر ئەو بەرهەمە خولقێنەرانەیە، کە دەماودەم و پشتاو پشت، کوڕ لە باوکەوە، منداڵ لە دایکەوە دەیبیستێ و دەمێنێتەوە. ناوی دانەرەکانی ون بووە و بووەتە موڵکی گشتی، باری ژیانی نەتەوەکە بە شێوازێکی ڕوون دەنوێنێت و قۆناغەکانی مێژوویی و گۆڕانکارییەکانی دەردەخات. (ئەبوبەکر: ٢٠٠٥: ١١) ، (ڕەسوڵ:٢٠١٥: ١٢). بە واتایەکی تر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێ کوردی

دەکرێت بڵێین: فۆلکلۆر ئەو بەرهەمە خولقێنەرانەیە کە دەماودەم و پشتاو پشت، کوڕ لە بەوکەوە، منداڵ لە دایکەوە دەیبیستێ و دەمێنێتەوە. فۆلکلۆر چەندین بواری جیاواز لەخۆ دەگرێت، (وشەی فۆلکلۆر زۆر مەیدانی کەلەپوری و نەتەوەیی دەگرێتەوە، هەر لە پاشماوەکانی جل و بەرگی کۆن و ئێستاوە بگرە تاکو دەگات بە هۆی خواردەمەنی و تیا خواردن (قاپ و قاچاغ و کاسە و کەوچ) و تا نەقش و نیگار و جۆری خواردەمەنی و گەلێک شتی تر، کە مۆرکی کۆنی نەتەوەیی لە خۆ بگرێت). (ڕەسوڵ:١٩٧٠: ٨). ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیش وەک ئەدەبی فۆلکلۆری هەموو گەل و نەتەوەکانی تر چەندین لقی جیاواز لە خۆ دەگرێت، لەوانە: (چیرۆک، هۆنراوە، پەخشان، پەند، مەتەڵ...)، نوسەران لەم ڕوانگەیەوە تێڕوانینی جیاوازیان هەیە، لە بارەی دەستنیشانکردنی بەشەکانی ئەدەبی کوردی، لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەیان یارییان وەک بەشێکی فۆلکلۆری کوردی هەژماردەوە، لەوانە: (سەرنجێک لە دەروازەی فۆلکلۆری کوردەوە، کۆمەڵێک نوسەر: ٢٠٠٩ :٤١) ، (زمان و وێژە و فۆلکلۆری کوردی، سۆران:٢٠٠٩: ١٢٥). کەواتە، لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت، کە پێکهێنەرێکی سەرەکی ئەدەبی فۆلکلۆر بریتییە لە یاری، کە بابەتی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە.

١_١_١) چەمک و ناساندنی فۆلکلۆر:

سەبارەت بە چەمک و زاراوەی فۆلکلۆر دەکرێت بڵێین: (فۆلکلۆر پڕ بە پڕ بۆ ئەوە بەکار دەهێنرێ، کە ئەدەبیات ناسانی هەندێک وڵات، بە بەرهەمی سەرزاری خولقێنەرانەی گەلی ناو دەبەن. ئەم بەرهەمانەش دەماودەم و پشتاوپشت، لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر دەمێنێتەوە) (ڕەسوڵ:١٩٧٠: ٨).

فۆلکلۆر لەڕووی زاراوەوە، وشەیەکی لێکدراوە، بەمانای کەلەپوری میللەت (کەلتووری گەڵ) دێت. وشەی فۆلکلۆر لە نوسینی کوردیدا یەکەمجار لەلایەن (مارف بەرزنجی) لەساڵی (١٩٥٨ ز) دا لە ژمارە (٢)ی گۆڤاری شەفەق لەژێر ناونیشانی (کورد و فۆلکلۆر) بڵاوکراوەتەوە. دواتر مامۆستایان (محەمەد تۆفیق وەردی، عوسمان شارباژێڕی، تایەر تۆفیق) بەکاریان هێناوە. (ڕەسوڵ:١٩٩٧: ٣). دوای ئەوە بەشێوەیەکی فراوان ئەم زاراوەیە لە چوارچێوەی ئەدەبی کوردیدا لەلایەن نوسەران و توێژەرانەوە بەکار هێندراوە.

١_٢) یاریە فۆلکۆرییەکانی منداڵان لە گوندی ڕەژوکەریان[٢]:

ئاشکرایە کە سروشتی کۆمەڵگایێکی دیاریکراو کاریگەری لەسەر لایەنی هزری و دەرونی منداڵ دروست دەکات، بێگومان دەکرێت ئەم کاریگەرییەش بە ئەرێنی یان نەرێنی لەسەر هزر و دەرونی منداڵ ڕەنگبداتەوە. لە منداڵدا تەنیا ڕەفتاری نامۆ و لار چێ نابێت، بەڵکو ڕەفتاری ڕێک و پێکیش دروست دەبێت. (عەومز:٢٠١٢: ٩). واتە ئەو بوار و

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ژینگەیەی، کە منداڵ تێیدا گەشە دەکات کاریگەرییەکی مەزنی بەسەر گەشەکردنیدا هەیە. (فەهمی:؟: ٨٩). بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە یارییە فۆلکلۆرییەکان زیاتر کاریگەری ئەرێنییان دەبێت لەسەر منداڵ، بەڵام ئەوە ئەوە ناگەیەنێت، کە فۆلکلۆر تەنیا لە تەمەنی منداڵیدا کاریگەری لەسەر مرۆڤ دادەنێت، بەڵکو بەڕێژە و شێوازێکی جیاواز کاریگەرییەکەی دەردەکەوێت لە گشت تەمەنە جیاوازەکاندا، هەروەک دەزانرێت، کە (جیاوازی لە نیوان تاکەکانی کۆمەڵ، جیاوازی بڕییە، نەک جیاوازی جۆریی. واتە هەموو خاسییەت و سیفاتە دەروونییەکان لەلای هەموو کەسێکدا هەیە، بەڵام بڕ و ڕێژەکەی لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر دەگۆڕێت). (قەرەجەتانی:٢٠١٥: ٣٢٧). لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت، کە کۆمەڵگا و دیاریدەکانی ناو کۆمەڵگا ڕەنگدانەوەیان دەبێت بەسەر مرۆڤەوە بەشێوە و ڕێژەی جیاواز لە گشت تەمەنە جیاوازەکاندا. لێرەدا ئەماژە دەکرێت بەم یارییە فۆلکلۆرییانەی منداڵان، کە لە گوندی ڕەژوکەرییان ئەنجام دەدرێن لای منداڵاندا:

١_٢_١) کاروان و کاشی:

یارییکی منداڵانەیە، هەردوو ڕەگەزی کوڕ و کچ بەشداری لە ئەنجامدانی ئەم یارییەدا دەکەن. لەم یارییە فۆلکلۆرییەدا ژمارەیەکی زۆر منداڵ بەشدار دەبن، بە لایەنی کەمەوە دەبێت چوار منداڵ بەشداربن تێیدا، ئینجا دەتوانن ئەم یارییە ئەنجامبدەن. شێوازی بەڕێوەچوونی ئەم یارییە بەم شیوەیەیە: سەرەتا لە ناو هەموو ئەو منداڵانەی، کە دەیانەوێت یارییەکە ئەنجام بدەن، دوو کەس وەکو سەرۆک گروپ خۆیان هەڵدەبژێرن، هەر یەکێکیان سەرۆکایەتی گروپێک دەکات. ئەم دوو کەسە هەر یەکەیان ناوێکی نهێنی لە خۆیان دەنێن، دواتر بەرانبەر یەکتری دەوەستن و دەستی یەکتری دەگرن. منداڵانی تر بەدوای یەکتردا ڕیز دەبەستن و بە ناو دەستی دوو کەسەکە تێپەڕدەبن، دوو کەسەکە منداڵی کۆتایی ڕادەگرن و داوای لێدەکەن بچێتە ڕیزی یەکێک لە دوو گروپەکە، بۆ ئەم مەبەستە داوای لێدەکەن یەکێک لەم دوو ناوە نهێنییە هەڵبژێرێت، کە سەرۆک گروپەکان لە خۆیان ناوە، منداڵەکە کامە ناوی هەڵبژارد دەچێتە پاڵ ئەم گروپە، دواتر ئەمە بەردەوام دەبێت، تاکو گشت منداڵان گروپێک هەڵدەبژێرن.

دوای ئەوەی، کە منداڵەکان بەسەر دوو گروپەکەدا دابەش بوون ئینجا کێبڕکێیەک لە نێوانیاندا ئەنجام دەدەن بەم شیوەیە: هێڵێک دەکێشرێت لە نێوان دوو گروپەکەدا هەر گروپێک لە لایەکی هێڵەکە بەدوای یەکتریدا ڕیز دەبەستن، سەرۆک گروپەکان لە پێشەوە دەست دەخەنە ناو دەستی یەکتر و یەکتری ڕادەکێشن، هاو تیمەکانیشیان لە دوای ئەوانەوە هەوڵی پاراستنی سەرۆکەکەیان دەدەن و ڕای دەکێشن، بۆ ئەوەی تیمی بەرانبەر نەتوانن سەرۆک گروپەکەیان ڕابکێشن. لەم یارییەدا لە ئەنجامی ڕاکێشانی یەکتر، هەر منداڵێک هەردوو قاچەکانی لە هێڵی کێشراو تێپەڕی ئەوە کەسەکە دەبێت بچێت بۆ تیمی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بەرانبەر، بەم شیوەیە یاریەکە بەردەوام دەبێت تاکو گروپێک دەتوانێت گشت ئەندامانی گروپەکەی تر بۆ لای خۆی ڕابکێشێت. ئینجا ئەگەر گشت ئەندامانی گروپێک شکستیان خوارد و ڕاکێشران بۆ لای گروپەکەی تر بە دۆڕاو هەژمار دەکرێن، گروپەکەی تریش دەبێت بە براوە، چونکە تواناییان گشت ئەندامانی گروپەکەی تر بۆ لای خۆیان ڕابکێشن.

١_٢_٢) پاشا و وەزیرانە:

یارییەکی فۆلکلۆری منداڵانەیە، بەڵایەنی کەمەوە چوار منداڵ بەشدار دەبن لە ئەنجامدانی یاریەکەدا، لەم یاریەدا سود لە (شقارتە) وەر دەگیرێت، لەم یاریەدا دەبێت پاشایێک و وەزیرێک، بوونیان هەبێت. دەستپێکی یاریەکە بە هەڵدانی شقارتەکە دەست پێدەکات، وەک دیارە شقارتە شیوەیەکی لاکێشەیی هەیە، لە کاتی هەڵدانی شقارتە ئەگەر شقارتەکە لەسەر باری بەرزی (لا باریکەکە) وەستا ئەوە کەسەکە دەبێت بە پاشا، بەڵام ئەگەر لەسەر لا درێژەکە وەستا کەسەکە دەبێت بە وەزیر، دوو لا ئاسۆییەکەی شقارتەکە دەبن بە دز و دوکاندار. سەرەتا منداڵەکان بە نۆرە شقارتەکە هەڵدەدەن تاکو یەکێکیان دەبێت بە پاشا، دوای ئەوەی، کە پاشا دیاریکرا منداڵانی تر شقارتەکە هەڵدەدەن تاکو یەکێکیان دەبێت بە وەزیر. دوای ئەوەی کە پاشا و وەزیر دیاریکران، منداڵانی تر بە نۆرە شقارتەکە هەڵدەدەن ئەگەر منداڵێک شقارتەکەی هەڵدا کەوتە سەر ئەو بارەی، کە بە دز وێنا کراوە، ئەوە وەزیر لە بەردەم پاشا سکاڵا دەکات و دەڵێت: پاشام خۆشبێت ئەم منداڵە دزی کردوە، داواکارین بە پێی تاوانەکەی سزای بدەیت، ئینجا پاشا بەپێی ئاستی گەورەیی تاوانەکەی سزای دەدات. سزاکەش بە لێدانی دار جێبەجێ دەکرێت، واتە بە دار لە دەستی منداڵە دزەکە دەدرێت. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پاشا مافی ئەوەی هەیە بڕیاری بەخشین بۆ دزەکە دەربکات. دوای جێبەجێکردنی بڕیاری پاشا یاریەکە بەردەوام دەبێت. جێی ئاماژە پێکردنە لەم یاریەدا لەکاتی هەڵدانی شقارتەکە دەرفەتی گۆڕینی پاشا و وەزیر هەیە بۆ منداڵەکان واتە هەر منداڵێک توانی شقارتەکە لەسەر باری بەرزی ڕابگرێت، ئەوە دەبێت بە پاشا و پاشاکەی تر دەبێتەوە بە کەسێکی ئاسایی، سەبارەت بە وەزیریش بە هەمان شێوە.

١_٢_٣) هێلکە هێلکانە:

یارییەکی منداڵانەیە، هەردوو ڕەگەز، کە تەمەنیان لە نێوان (٨ بۆ ١٥) ساڵی دایە، بەشداری دەکەن لە یاریەکەدا، لەم یاریەدا لە ڕووی ژمارەی بەشداربووانەوە، ژمارەکەی لە نێوان (٣ بۆ ١٠) منداڵ دەبێت. لەم یاریەدا هەر منداڵێکی بەشدار لە یاریەکەدا قۆرتێک (چاڵێکی بچوک) بۆ خۆی هەڵدەکەنێت، پێویستە قۆرتەکان (چاڵەکان) لە تەنیشت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ لێکۆڵینەوە کوردی

یەکەوە بـن، واتە هەر منـدالێک قـۆرتێکی تـایبەت بە خـۆی دەبێت. هەروەها تـۆپێکی خـڕی بچـوک لە پەڕۆک دروسـت دەکرێـت. منـدالەکان بە نـۆرە لە دووری دوو مەتـرەرە، تـۆپەکە هەڵـدەدن، تـۆپەکە کەوتە قـۆرتی هەر منـدالێک، پێویسـتە منـدالەکە ڕابکـاتە سـەر قۆرتەکەی، منـدالەکانی تـریش ڕادەکەن و لە شـوێنەکە دوور دەکەونەوە، ئەو منـدالەی، کە تۆپەکە کەوتۆتە قۆرتەکەی پێویستە تۆپەکە بگرێتە یەکێک لە منـدالە بەشداربووەکان، ئەگەر تۆپەکە بەر منـدالەکە کەوت، ئەوا بەردێکی بچوک (کە ئاماژەیە بۆ هێلکەیەک) هەڵـدەدرێتە قـۆرتی ئەو منـدالەی کە تـۆپەکەی بەرکەوت، بەڵام ئەگەر تـۆپەکە بەر هـیچ یەکێـک لە منـدالەکان نەکەوت، ئەوا بەردەکە هەڵـدەدرێتە قـۆرتی ئەو منـدالەی، کە تۆپەکەی هاوێشت. بەم شێوەیە یارییەکە درێـژە دەکێشێت، تـاکو یەکیـک لە منـدالەکان (١٠ هێلکە) دەکات، ئینجا ئەو کەسە بە دۆڕاو هەژمـار دەکرێت و هەوڵی ڕاکـردن دەدات لە دەست منـدالەکانی تر، ئەگەر بەشداربوون منـدالەکەیان گرت، هەموو منـدالانی تری بەشدار لە یارییەکەدا خۆی هەڵـدەدەنە سەر ئەمەش وەک سزایێک لە بەرانبەر دۆڕانیدا. دواتر دوو بارە لە نوێوە یارییەکە دەست پێدەکاتەوە.

١_٢_٤) حەفت بەردانە:

یـاریێکی فۆلکلـۆری کـوردانەیە، بە گشـتی منـدالانی تەمەن (٨ بـۆ ١٥) سـاڵی ئەنجـامی دەدەن. لەم یارییەدا حەفت بەردی پان و تـۆپێکی بچـوکی لە پەڕۆک دروستکراو پێویسـتن بـۆ ئەنجامـدانی یـارییەکە. بە لایەنـی کەم دەبێـت (٤) منـداڵ بەشـداربن لە یـارییەکەدا، دەکرێـت ژمـارەی بەشـداربووان تـاکو (١٠) کەس زیـاد بکرێـت. لەم یـارییەدا منـدالەکان دابەش دەبن بۆ دوو کۆمەڵەی یەکسان.

شـێوازی بەڕێوەچـوونی یـارییەکە بەم شـێوەیەیە: حەفـت بەردە پـانەکە لەسـەر یەکتـری دادەندرێن، دواتـر یەکێک لە تیمەکان لە لای بەردەکان دەوەستن و تیمەکەی تر تـۆپەکە هەڵـدەدەن بـۆ ڕوخانـدنی بەردەکـان. (ئەم دوو ڕۆڵە لە ئەنجـامی تەڕ و وشـکانێ) دابەش دەکـرێن. لە کـاتی هەڵـدانی تـۆپەکە منـدالەکان دەبێت هەوڵبـدەن کەمتـرین بەرد بـخەنە خوارەوە، چونکە دەبێت دواتـر بەردەکان دابنێنەوە بـۆ ئەوەی یـارییەکە ببەنەوە. منـدالەکانی ئەو گـرووپەی، کە تـۆپەکە هەڵـدەدەن بە نـۆرە تـۆپ هەڵـدەدەن تـاکو ئەو کـاتەی بەلایەنـی کەمەوە بەردێک دەخەنە خوارەوە، دوای ئەوەی بەردێک یان زیاتر خرایە خوارەوە، منـدالەکان ڕادەکەن و لەو ناوچەیە دوردەکەونەوە. ئینجا ئەو گـرووپەی، کە لەسـەر بەردەکان وەستاوە، لە دەورەی بەردەکـان کـۆدەبنەوە و بە نهێنـی تـۆپەکە دەدەن بە یەکێـک لە منـدالانی گـرووپەکەیـان، تیـپەکەی تـر بـانگی یەکێـک لە منـدالەکان دەکەن بـۆ ئەوەی بچێت بـۆ لایان ئەگەر ئەو منـدالەی، کە بانگکـرا تۆپی پێبوو تـۆپ لە منـدالانی تیمەکەی تـر دەدات، هەر منـدالێک تـۆپی بەرکەوت دوور دەخـرێتەوە لە یـارییەکەدا، لەو کـاتەدا منـدالانی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەکۆلینێ کوردی

گروپەکەی تر هەوڵی ئەوە دەدەن بچن بەردە کەوتوەکان لەسەر یەک ڕیز بکەنەوە، بەڵام ئەگەر ئەو منداڵەی، کە تۆپەکەی پێدراوە بە نهێنی، هەر لە لای بەردەکان بێت دەتوانێت تۆپ لەو منداڵە بدات، کە هاتوە بۆ دانانەوەی بەردەکان و لە یارییەکە دوری بخاتەوە. یارییەکە بەم شێوەیە درێژە دەکێشێت. ئەگەر ئەو گروپەی، کە تۆپەکەی هەڵداوە و بەردەکانی ڕوخاندوە، تواناییان بەردەکان دابنێنەوە، ئەوە بە براوە دادەندرێن، بەڵام ئەگەر نەیان توانی بەردەکان دابنێنەوە و گشت ئەندامانی تیمەکە تۆپیان بەر کەوت و لە یارییەکە دوور خرانەوە، ئەو کات ئەو تیمە دەبێت بە براوە، کە لە لای بەردەکان وەستاوە. بەم شێوەیە یەرییەکە بەردەوام دەبێت. بەڵام یاری دوای یاری گروپەکان ڕۆڵەکەیان دەگۆڕن.

١_٢_٥) کێڵ کێڵانە:

ئەم یارییە فۆلکلۆرییە لە لایەن کوڕانەوە ئەنجام دەدرێت، بە گشتی ئەم منداڵانەی کە تەمەنیان دەکەوێتە نێوان (٨ بۆ ١٦) ساڵی یەرییەکە ئەنجام دەدەن. ژمارەی بەشداربووانی ئەم یارییە لە دوو کەسەوە دەست پێدەکات، واتە دەکرێت ژمارەی بەشداربووان ٢ کەس یان زیاتر بێت بەڵام مەرجە ژمارەی بەشداربووان جووت بێت بۆ ئەوەی بەسەر دوو گروپی یەکساندا دابەش ببن.

لەم یارییەدا هەر گروپێک چوار بەردی نزیکەی (٢٠سم) بەرز و (١٠سم) بەرین (پان)، لە زەوی دەچەقێنن، لەگەڵ بەردێکی زۆر بچوک کە بە (مامۆتک) ناو دەبرێت. شێوازی ڕیزکردنی بەردەکان بەم شێوەیەیە: سەرەتا لە پێشەوە مامۆتک دەچێندرێت دواتر مەترێک لەدوای مامۆتک سێ بەرد بەریز دادەندرێن، دوری نێوان بەردەکان لە باری ئاسۆییدا نزیکەی مەترێک دەبێت، ئینجا بەردی چوارەم مەترێک لە دوای ئەو بەردە دادەنرێت، کە لە دوای مامۆتک داندراوە. مەرجە دووری نێوان مامۆتکی هەردوو گروپەکە لە (٥) مەتر کەمتر نەبێت.

دوای ئەوەی هەردوو گروپەکە بەردەکانیان لە زەوی چاند. ئینجا یارییەکە دەست پێدەکات، هەر منداڵێک لە هەر تیمێکدا سەرەتا مافی ئەوەی هەیە تەنیا یەک بەرد هەڵبدات بۆ ڕوخاندنی بەردەکانی تیمی بەرانبەر. بۆ ئەوەی ئەو تیپە دەستنیشان بکرێت، کە سەرەتا بەردەکان هەڵدەدات (تەڕو و وشکانێ دەکەن) کێ براوە بوو، ئەو سەرەتا دەست بە یارییەکە دەکات. منداڵەکان لە شوێنی مامۆتک ڕادەوەستن و بە نۆرە بەرد دەگرنە مامۆتکی تیمی بەرانبەر، تاکو دەیڕوخێنن، هەر منداڵێک تەنیا مافی ئەوەی هەیە یەک بەرد هەڵبدات. ئەگەر تواناییان مامۆتک بڕوخێنن ئینجا دەتوانن بەردەکانی تر بڕوخێنن، بەڵام پێش ئەوەی، کە مامۆتک بڕوخێت ئەگەر بەردێکی تر بڕوخێنن بۆیان هەژمار ناکرێت و بەردەکە لە زەوی دەچێندرێتەوە. دوای ئەوەی کۆتا کەسی گروپی یەکەم بەردی هەڵدا، نەیان توانی مامۆتک و گشت بەردەکانی تر بڕوخێنن، ئینجا گروپەکەی تر پڕۆسەی بەرد

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

هەڵدان دەست پێدەکەن. لەم یارییەدا هەر منداڵێک بەردێکی ڕوخاند، مافی ئەوەی هەیە بەردێک زیاتر لە منداڵانی تر هەڵبدات، واتە هەر منداڵێک چەند بەرد بڕوخێنێت ئەوەندە بەردە زیاتر لە منداڵانی تر هەڵدەدات. بەم شێوەیە یارییەکە بەردەوام دەبێت، تاکو گروپێک دەتوانێت مامۆتک و چوار بەردەکەی تری گروپی ڕکابەر بڕوخێنێت و دەبێت بە براوە. دواتر یارییەکە دەست پێدەکاتەوە، بەڵام ئەم جارە ئەو گروپەی کە براوەبوو ڕاستەوخۆ ئەو مافەی هەیە پێش گروپەکەی تر پرۆسەی بەرد هەڵدان دەست پێبکات.

١_٢_٦) خەت خەتانە:

یارییکی کچانەیە، منداڵانی تەمەن (٦ بۆ ١٤) ساڵی ئەنجامی دەدەن، یارییەکە لە نێوان دوو منداڵدا بەڕێوە دەچێت. لەم یارییەدا یاریگاییێکی لاکێشەیی (٨) خانەیی بە دوو ڕێز دروست دەکرێت هەر خانەیەک مەترێک درێژ و مەترێک بەرین دەبێت. بەم شێوەیەی خوارەوە ناو دەندرێن:

٥	٤
٦	٣
٧	٢
٨	١

بۆ ئەنجامدانی یارییەکە منداڵەکان بەردێکی پانی بچوک بەکار دەهێنن، بۆ دەستپێکردنی یارییەکە سەرەتا تەڕ و وشکانێ دەکەن بۆ دیاریکردنی ئەو کەسەی، کە سەرەتا دەست بە یاری دەکات. یارییەکە لە خانەی یەکەمەوە دەست پێدەکات، منداڵەکە بەردەکە هەڵدەداتە خانەی یەکەم ئینجا لەسەر یەک قاچ دەوەستێت و بە قاچ پاڵ بە بەردەکەوە دەنێت بۆ خانەی دواتر بە مەرجێک بەردەکە نەکەوێتە سەر هێڵی نێوان خانەکان، بەم شێوەیە بەردەوام دەبێت تاکو دەگاتە خانەی هەشتەم و لەوێوە بەردەکە هەڵدەداتە دەرەوە، منداڵەکە مافی ئەوەی هەیە لە خانەی پێنجەمدا پشو بدات. دوای ئەوەی، کە هەنگاوی یەکەمی بە سەرکەوتوویی تەواو کرد، ئینجا خانەیەک پێش دەکەوێت و بەردەکە هەڵدەداتە خانەی دووەم و لەوێوە یارییەکە دەست پێدەکات، بەم شێوەیە بەردەوام دەبێت تاکو خانەی هەشتەمیش تەواو دەکات، دوای ئەوەی هەر هەشت خانەکەی تەواو کرد، ئینجا یارییەک دەکات بە ناوی (چۆلی گا) لەم یارییەدا منداڵەکە لە لای پێشەوەی یاریگادا بەردەکە هەڵدەدات بۆ دەرەوەی لاکەی تری یاریگا، ئینجا دەبێت بە سێ بازدان بگات بە بەردەکە، ئەگەر نەی توانی بە سێ باز بگاتە بەردەکە ئەوە دەدۆڕێت، دواتر لەو لایەشەوە جارێکی تر بەردەکە هەڵدەداتەوە بۆ بەشی پێشەوەی یاریگا بە هەمان شێوە دەبێت ئەم جارەش بە سێ بازدان بگاتەوە بە بەردەکە. دواتر یارییەکی تر دەکات بە ناوی (قیراج)

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێ کوردی

لەم یارییەدا منداڵەکە بەشێوەی یەکتر بڕ بەردەکە هەڵدەدات سەرەتا لە خانەی (١) بەردەکە هەڵدەداتە خانەی (٧) ئینجا بۆ خانەی (٣) لەوێوە بۆ خانەی (٥) دواتر بەردەکە هەڵدەداتە خانەی (٤)، پاشان بۆ خانەی (٦) لەوێوە بۆ خانەی (٢) ئینجا بۆ خانەی (٨) دواتر بەردەکە هەڵدەداتە دەرەوە. پاش ئەم یارییە یارییێک دەکات بە ناوی (دەور / دۆر) لەم یارییەدا منداڵەکە سێ جار لە خانەی یەکەمەوە بەردەکە هەڵدەدات تاکو خانەی هەشتەم، ئەگەر هەنگاوێکی تەواو کرد لە خانەی هەشتەمەوە بەردەکە هەڵدەداتەوە بۆ خانەی یەکەم و جارێکی تر پڕۆسەکە دووبارە دەکاتەوە، تاکو سێ هەنگاو تەواو دەکات، لەم یارییەدا منالەکە بە هیچ شیوەیەک مافی پشودانی نییە، واتە ناتوانێت ئەو قاچە دابێت، کە بەرزی کردۆتەوە تاکو سێ هەنگاوەکە تەواو دەکات. دوای ئەوەی ئەم یارییەشی بە سەرکەوتووی تەواو کرد، لە بەشی پێشەوەی یاریگە دادەنیشێت پشتی لە یاریگا دەبێت، سێ بەردی بچوک هەڵدەداتە ناو یاریگا، بەردی سێیەم کەوتە کامە خانە ئەو خانەیە لەسەر خۆی تاپۆ دەکات و مافی ئەوەی هەیە لە کاتی یاریدا لەم خانەیە پشو بدات. یارییەکە بەردەوام دەبێت تاکو هەر چوار خانەی (٢، ٣، ٦، ٧) تاپۆ دەکرێن. هەر کەسێک خانەی زیاتری تاپۆ کرد بە براوە دادەندرێت. بەڵام کاتێک منداڵێک خانەیەک تاپۆ دەکات منداڵی ڕکابەری لە کاتی یارییەکەدا مافی ئەوەی نییە بەردەکە و قاچی بخاتە ناو ئەو خانەیە، بەڵکو دەبێت بەسەریدا بازبدات.

١_٢_٧) شلاق شلاقانە:

یارییێکی منداڵانەیە، منداڵانی تەمەن (٨ بۆ ١٤) ساڵی لە هەردوو ڕەگەز ئەنجامی دەدەن، لەم یارییەدا داریێکی بچوکی شێوە بازنەیی بە درێژی (٥سم) بەکار دەهێندرێت، یەکێک لە سەرەکانی دارەکە تیژ دەکرێت، تاکو نوکی وەک بزمار تیژ دەکرێت، ئەم دارە پێی دەوترێت (شلاق). هەروەها داریێکی تری باریک بە درێژی یەک مەتر دەهێندرێت و پەرۆکێکی (٢٠سم)ی لێدەبەسترێت و پێی دەوترێت (دار شلاق). منداڵەکە پەرۆکەکە بە دەورەی شلاقەکەدا دەئاڵێنێت، ئینجا دارەکە ڕادەکێشێت بۆ ئەوەی شلاقەکە هەڵبداتە سەر نوکەکەی و بسوڕێت. دوا ئەوەی کە شلاقەکە کەوتە سەر نوکەکەی و دەستی کرد بە خولانەوە، منداڵەکە بە پەرۆکەکە لە شلاقەکە دەدات، بۆ ئەوەی ڕێگە نەدات لە جوڵە بوەستێت و بکەوێت. منداڵەکە لەم هەوڵەدا بەردەوام دەبێت بۆ ئەوەی بتوانێت زۆرترین ماوە شلاقەکە بخولێنێتەوە.

١_٢_٨) پەلیکانە:

یاریێکی منداڵانەیە زیاتر کوڕان ئەم یارییە ئەنجام دەدەن، بەڵام هەندێک جار کچانیش ئەم یارییە ئەنجام دەدەن. بەڕێوەچوونی ئەم یارییە پێویستی بە دار (داریێکە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ لێکۆڵینەوە کوردی

دریژییەکەی نزیکەی مەتریک دەبێت) و پەلیک (داریکی بچوکە دریژییەکەی نزیکەی ٢٠ سم دەبێت، هەردوو سەرەکەی تیژ دەکرێن) دەبێت، هەروەها قۆرتێک/ چاڵێکی بچوک هەڵدەکەندرێت، یارییەکەی تێدا ئەنجام دەدرێت. شێوازی بەڕێوەچوونی ئەم یارییە بەم شێوەی خوارەوە دەبێت:

سەرەتا تەرۆ و شکانێ دەکرێت بۆ دابەشکردنی ڕۆڵەکان، دەکرێت لە دوو کەس زیاتر بەشداربن لە یارییەکەدا، لەم دۆخەدا کەسەکان بەسەر دوو گروپدا دابەش دەبن. دوای ئەنجامدانی تەڕ و وشکانێ، منداڵێك لەسەر چاڵەکە دەبێت پەلیکەکە لەسەر چاڵەکە دادەنێت، بە دار پەلیک بە ئاڕاستەی منداڵەکەی تر کە بەدوری (١٠ بۆ ٢٠) مەتر لە دووری چاڵەکە وەستاوە، پەلیکەکە هەڵدەدات، ئەگەر منداڵەکەی تر توانی پەلیکەکە بگرێتەوە پێش ئەوەی بکەوێتە سەر زەوی ئەوا (٢٠) خاڵ دەدرێت بەو منداڵەی، کە پەلیکەکەی گرتۆتەوە، بەڵام ئەگەر پەلیکەکە کەوتە سەر زەوی دەتوانێت لە ڕێگەی پێیەکانی پەلیکەکە نزیک بکاتەوە لە چاڵەکە تاکو دەوەستێت، ئەگەر وەستا ئینجا ئەو کەسەی، کە لەسەر چاڵەکەیە دار پەلیک لەسەر چاڵەکە دریژ دەکات منداڵەکەی تر پەلیکەکە دەگرێتە دارەکە، ئەگەر پەلیکەکە بەر دارەکە کەوت، ئەوا ڕۆڵەکانیان ئاڵوگۆڕ دەکەن بێ ئەوەی هیچ یەکێکیان خاڵ وەربگرن، بەڵام ئەگەر پەلیکەکە بەر دارەکە نەکەوت، ئەوا منداڵەکە پرۆسەی دووەم دەست پێدەکات ئەویش ئەوەیە کە پەلیکەکە هەڵدەداتە ناو چاڵەکە بۆ ئەوەی سەرێکی بەرز ببێتەوە دواتر بە دار پەلیک لێی دەدات بۆئەوەی بەرز ببێتەوە لە زەوی، لە کاتی بەرزبوونەوەیدا بە دارەکە لە پەلیک دەدات بۆ ئەوەی لە چاڵەکە دووری بخاتەوە، منداڵەکە سێ جار مافی ئەوەی هەیە دارەکە بەرزبکاتەوە و لە بەرزیدا بە دار پەلیک لێی بدات و دووری بخاتەوە. دوای تەواوبوونی سێ جارەکە. ئینجا خاڵەکانی یارییەکە بەم شێوەیە هەژمار دەکرێن:

ئەگەر منداڵکە توانی لە هەرسی هەوڵەکە دار پەلیکەکەی لە پەلیک بدات، کاتێک، کە بەرزبۆتەوە لە زەوی، ئەوە لەو دۆخەدا دووری نێوان پەلیکەکە و چاڵەکە بە پەلیک (کە درێژییەکەی ٢٠ سانتیمەترە) هەژمار دەکرێت، واتە لە هەر (٢٠) سانتیمەترێکدا خاڵێک وەردەگرێت.

ئەگەر منداڵەکە لە هەرسێ هەوڵەکەدا سەرکەوتوو نەبوو دارەکە لە دار پەلیک بدات، واتە یەک جار یان دووجار سەرکەوتوو بوو، ئەوا دووری نێوان پەلیک و چاڵەکە بە دار پەلیک (کە درێژییەکەی نزیکەی مەترێکە) هەژماردەکرێت.

ئەگەر منداڵەکە لە هیچ یەکێک لە هەوڵەکانیدا سەرکەوتوو نەبوو دارەکە لە دار پەلیک بدات، یان ئەگەر لە یەکێک لە هەوڵەکانیدا دارەکە بەر زەوی کەوت بێئەوەی بەر

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێ کوردی

پەلیک بکەوێت، کە پێی دەڵین: (کوت). ئەوە لەو دۆخەدا منداڵەکە هیچ خاڵی بۆ هەژمار ناکرێت و ڕۆڵەکانیشیان ئاڵۆگۆڕ دەکرێن.

ڕێککەوتن لەسەر خاڵی دەستنیشانکراو بۆ بردنەوە، دەگەڕێتەوە بۆ ڕێککەوتنی هەردوو لا، واتە هەردووکیان لەسەر ژمارەیەکی دیاریکراو ڕێکدەکەون، بۆ ئەوەی ئەگەر یەکێک لە منداڵەکان خاڵەکانی گەیشتە ئەم ژمارە دیاریکراوە بە براوە هەژمار بکرێت. بەڵام زیاتر منداڵان لەسەر (١٠٠) خاڵ یارییەکەیان ئەنجام دەدەن. ئەو منداڵەی زوتر (١٠٠) خاڵی کۆکردەوە دەبێت بە براوەی یارییەکە.

٢) خوێندنەوەی دەروزمانی بۆ یارییە فۆلکۆرییەکان:

(زاراوەی (دەروزمانی) ڕێک وەرگێڕانی وشە بە وشەی (psycholinguistics) ی ئینگلیزییە، کە لە بنەڕەتدا لە (psychology of linguistics) واتە (زمانەوانی دەرونی) هاتوە. ئەگەرچی کوتومت دەبێتە (دەرونزمانەوانی)، بەڵام بۆ کورتبڕی و سوکی دەربڕین کرا بە دەروزمانی) (ڕەسول: ٢٠١٥: ٣٢). سەرهەڵدانی دەروزمانی وەکو لقێکی زانستی بۆ چلەکانی سەدەی بیستەم دەگەڕێتەوە، بەڵام لە پەنجاکانی ئەم سەدەیەدا شوێنپێی خۆی گرت، بە تایبەت لە لای زمانەوانە ئەمریکییەکان وەکو زانست چەسپا. (هلبش:٢٠٠٧: ٤٥٠). دەروزمانی خۆی بە پەیوەندی نێوان زمان و دەرونزانی خەریک دەکات و کاریگەرییان لەسەر یەکتری ڕون دەکاتەوە، واتە، دەروزمانی بریتییە لە لێکۆڵینەوە لە پەیوەندی نێوان هۆکارە زمانی و دیاریدە دەروونییەکان. (jodai: ٢٠١١: ٢). زەمینەی لێکۆڵینەوە دەروزمانی زمانە، لەو زەمینەیەوە بەرەو دەرونزانی دەچێت، دەرونزانی وەک یارمەتیدەرێک بەکار دەهێنێت، بۆ دۆزینەوەی نهێنییەکانی زمان و وڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی لەگەڵ دەرونزانیدا یەکانگیر دەبن. (ڕەسول: ٢٠١٥: ٨١_٨٢).

٢_١) پێکهاتەی زمانی ناوی یارییە فۆلکلۆرییەکان:

لەم تەوەرەیەدا شیکردنەوە دەکرێت بۆ پێکهاتەی زمانی ناوی یارییەکان، ئەوە ڕون دەکرێتەوە، کە هەر یەک لە ناوەکان لەڕووی داڕشتنەوە چۆن پێکهاتوە.

٢_١_١) کاروان و کاشی:

پێکهاتەی ناوی ئەم یارییە بەم شیوەیە دروستکراوە (ناوی سادە + ئامرازی لێکدەر + ناوی سادە). واتە وشەیەکی لێکدراوە لە ڕێگەی لێکدانی دوو ناوی سادەوە بەرهەم هاتوە.

٢_١_٢) پاشا و وەزیرانە:

ناوی ئەم یارییە پێکهاتوە لە (ناوی سادە + ئامرازی لێکدەر + ناوی داڕێژراو). واتە ناوەکە وشەیەکی لێکدراوە، ناوێکی سادە و ناوێکی داڕێژراو لە ئەنجامی ئامرازی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

لێکدەرەوە لێکدراون. ناوە داڕێژراوەکەش بەم شێوەیە بەرهەم هاتوە (ناو + پاشگری انە). ئەم پاشگرە پاشگرێکی چالاکە لە بەرهەمهێنانی ناوی یارییە فۆلکلۆرییەکانی ئەم گوندەدا. پاشگری "انە" (یەکێکە لە پاشگرەکانی زمانی کوردی، ڕۆڵی داڕشتنی ناوی ئەبستراکتی و ئاوڵناوی داڕێژراو دەبینێت، لە زمانی کوردیدا. (مستەفا:٢٠١٩: ١٥٢).

٢_١_٣) هێلک هێلکانە:

ناوێکی لێکدراوە، بەم شێوەیە پێکهاتوە: (ناوی سادە + ناوی داڕێژراو). واتە وشەکە لە ئەنجامی لێکدانی دوو ناوەوە بەرهەم هاتوە، ناوی یەکەم (هێلکە) یە، بەڵام بەمەبەستی سوک دەربڕین بزوێنی کۆتایی سواوە، وشەی دووەم لە ئەنجامی لێکدانی (هێلکە + پاشگری انە) دروستبووە، بەڵام لەکاتی لێکدانی دوو مۆرفیمەکە، بزوێنی (ە) سواوە، لەبەرئەوەی وشەکە بە دەنگی بزوێن کۆتایی هاتوە پاشگرەکەش بە دەنگی بزوێن دەستی پێکردوە، لە زمانی کوردیشدا ڕێگە بە بەدواییەکدا هاتنی دوو دەنگی بزوێن نادرێت، بۆیە بزوێنی کۆتایی وشەی هێلکە کرتاوە. وەک دیارە وشەی یەکەم هێلکە بە مەبستی دووپاتکردنەوە دوو جار دووبارە بۆتەوە.

٢_١_٤) حەفت بەردانە:

ناوێکی لێکدراوە، بەم شێوەیە پێکهاتوە: (ژمارەی سادە + ناوی داڕێژراو). واتە وشەکە لە ئەنجامی لێکدانی دوو وشە بەبێ ئامراز پێکهاتوە، وشەی یەکەم، کە وشەیەکی سادەیە (بەرد) خراوەتە پاڵ وشەی دووەم (بەردانە)، کە ناوێکی داڕێژراوە لە ئەنجامی لێکدانی (بەرد + پاشگری انە) دروست بووە.

٢_١_٥) کێڵ کێڵانە:

ناوێکی لێکدراوە، بەم شێوەیە پێکهاتوە: (ناوی سادە + ناوی داڕێژراو). واتە وشەکە لە ئەنجامی لێکدانی دوو ناوەوە بەرهەم هاتوە، ناوی یەکەم (کێڵ / قێڵ)، خراوەتە پاڵ ناوی دووەم (کێڵانە) کە ناوێکی درێژراوە لە ئەنجامی لێکدانی (کێڵ + پاشگری انە) دروست بووە، واتە وشەی یەکەم کێڵ بە مەبستی دووپاتکردنەوە دوو جار دووبارە بۆتەوە.

٢_١_٦) خەت خەتانە:

ناوی ئەم یارییە فۆلکلۆرییە، لە ڕێگەی لێکدانی دوو وشەوە بەرهەم هاتوە و وشەیەکی لێکدراوی دروست کردوە، بەم شێوەیە (ناوی سادە + ناوی داڕێژراو). ناوی یەکەم (خەت) ە، ناوی دووەم ناوێکی داڕێژروە، لە ئەنجامی لێکدانی (خەت + انە) پێکهاتوە. وەک دەبینین وشەی (خەت) بە مەبستی دووپاتکردنەوە دوو جار دووبارە بۆتەوە.

٢_١_٧) شلاق شلاقانە:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەکۆلینێ کوردی

ناوێکی لێکدراوە، لە ڕێگەی لێکدانی دوو وشەوە پێکهاتوە، بەم شێوەیە (ناوی سادە + ناوی داڕێژراو). ناوی یەکەم (شلاق) ە، ناوی دووەم ناوێکی داڕێژروە، لە ئەنجامی لێکدانی (شلاق + انە) پێکهاتوە. وەک دەردەکەوێت وشەی (شلاق) بە مەبستی دووپاتکردنەوە دوو جار دووبارە بۆتەوە.

٢_١_٨) پەلیکانە:

وشەیەکی داڕێژراوە لە ئەنجامی لێکدانی (ناوێکی سادە (پەلیک) + پاشگر (انە)) پێکهاتوە.

٢_٢) کاریگەری یاریە فۆلکلۆرییەکان لەسەر منداڵاندا:

لەم تەوەرەدا تیشک دەخرێتە سەر کاریگەری یاریە فۆلکلۆرییەکان، لەسەر منداڵاندا، واتە ئەوە خراوەتەڕوو، کە ئەنجامدانی ئەم یارییانە چ کارییگەرییان لەسەر لایەنی هزری و دەرونی منداڵاندا دەبێت. لە خوارەوەدا ئەم کاریگەرییانەی، کە یاریە فۆلکلۆرییەکان لەسەر منداڵان دایدەنێت خراوەتەڕوو:

٢_٢_١) کێبڕکێ کردن:

ئەنجامدانی هەر یارییەک بردنەوە و دۆڕانی هەیە، یاریە فۆلکلۆرییەکانیش بە هەمان شێوە، منداڵەکان لە کاتی ئەنجامدانی یارییەکەدا هەوڵ دەدەن هەموو توانا و وزەیەکیان بخەنەگەڕ لە پێناو پێشکەشکردنی ئاستێکی باش و بەدەستهێنانی سەرکەوتن لە یارییەکاندا. ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی هەر لە منداڵییەوە منداڵەکان گیانی کێبڕکێکردن لە هزر و خەیاڵیاندا گەڵاڵە ببێت، ئەم بیرە لە وێستگەکانی ژیانیاندا ڕەنگ دەداتەوە، بە شێوەیەک لە هەر ئەرک و یاری و لێهاتوویێکدا کە تێیدا بەشدار دەبن، هەوڵی پێشکەشکردنی ئاستێکی باش دەدەن، بە ئامانجی بەدەستهێنانی پلەیەکی بەرز و شایستە لە پێشبڕکێ جیاوازەکاندا.

٢_٢_٢) پاداشت و سزا:

سروشتی ژیان ئەمەی بۆ مرۆڤ سەلماندوە، کە لە بەرانبەر سەرکەوتن پاداشت دەکرێت و لە بەرانبەر کەوتن و ئەنجامدانی هەڵەدا سزا دەدرێت. بەشێک لە یاریە فۆلکلۆرییەکان ئەم بیرۆکەیە لە هزری منداڵاندا دەچەسپێنن، لە ڕێگەی ئەنجامدانی ئەم یارییانەدا منداڵ فێری ئەوە دەبێت، کە سەرکەوتن و ئەنجامدانی کاری باش دەستخۆشی و پاداشت بۆ منداڵەکە دەستەبەر دەکات، بەڵام بە پێچەوانە شکست و هەڵە، نائومێدی و سزا دووچاری منداڵەکە دەکات، بۆیە منداڵ ئەم بیرۆکەیەی لە مێشکدا گەڵاڵە دەبێت، کە هەمیشە هەوڵی سەرکەوتن و ئەنجامدانی کاری باش بدات لە ژیانیدا. کاتێک سەیری یاری

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

(پاشا و وەزیرانە) دەکەین ئەم بیرۆکەیەی زۆر بەڕوونی تێدا بەدەی دەکرێت. دەبینین منداڵ لە کاتی هەڵدانی شقارتەکەدا، ئەگەر بوو بە دز، ئەوا لە لای پاشا سکاڵای لەسەر تۆمار دەکرێت و سزا دەدرێت، فێری ئەوە دەبێت کە ئەنجامدانی کاری نابەجێ و ناپەسند دەرئەنجامەکەی سزادانی کەسەکە دەبێت، بەڵام بە پێچەوانەوە ئەگەر شقارتەکە کەوتە سەر بارەکەی تر و منداڵەکە بوو بە دوکاندار، ئەوە کەسەکە دەبێت بە دزیلێکراو و لە ڕێگەی جێ بەجێکردنی دادپەروەرییەوە لەلایەن پاشا مافەکەی بۆ دەگەڕێندرێتەوە.

٢_٢_٣) دانان بە شکست و هەوڵدان بۆ بردنەوە:

کاتێک سەیری چۆنیەتی بەڕێوەچوونی یارییە فۆلکلۆرییەکانی منداڵان دەکەین، ئەوەمان بەرچاو دەکەوێت، کە منداڵ لە ئەنجامی ئەنجامدانی یارییەکان دووچاری بردنەوە و دۆڕاندن دەبێت، گومان لەوەدا نییە کە منداڵ لەڕووی دەرونییەوە، ئاسودە دەبێت کاتێک کە لە یارییەکاندا براوە دەبێت، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەر گەشەسەندنی دیاریدەی باوەڕ بەخۆبوون لای منداڵان و ڕەنگدانەوەی دەبێت لەسەر ژیانی منداڵ لە داهاتوودا، لە لایەکی تردا بەشێک لە منداڵان کاتێک لە یارییە فۆلکلۆرییەکان شکست دەهێنن، ئەو هەستەیان لە لا گەڵاڵە دەبێت، کە دان بە شکست بنێن، لەگەڵ ئەوەشدا شکستهێنانان ئەوە ناگەیەنێت کە ئیتر تاک دەرفەتی هەڵدانی نەمێنێت، چونکە لە ڕیگەی ئەم جۆرە یارییانەدا منداڵ ئەو هەستەی لا دروست دەبێت، کە دەرفەتی ئەوەی هەیە، لە یارییەکانی داهاتوودا هەوڵی زیاتری خۆی بخاتەگەڕ، بە ئامانجی ئەوەی قەرەبووی شکستەکانی ڕابردووی بکاتەوە و سەرکەوتن بەسەر ڕکابەرەکانیدا بەدەست بهێنێت لە یارییەکاندا.

٢_٢_٤) چاندنی گیانی کارکردنی پێکەوەیی:

زۆر لە یارییە فۆلکلۆرییەکان بە شێوەی کۆمەڵ ئەنجام دەدرێن، واتە بۆ بەڕێوەچوونی یارییەکان، پیوست دەکات منداڵان بەسەر دوو گروپی هاوشێوەدا دابەش ببن، ئینجا یارییەکە بەڕێوە دەچێت. ئەمەش ئەم هەستە لای منداڵ دەچەسپێنێت، کە سروشتی ژیانی مرۆڤ لە هەندێ وێستگەدا پێویستی بە کارکردن و هەوڵدانی بە کۆمەڵ هەیە، چونکە هەمیشە ناتوانێت بە تەنها گشت ئامانجەکانی بەدیبهێنێت، بەڵکو لە هەندێ کاتدا مرۆڤ پێویستە بە کۆمەڵ هەوڵبدات. بەمەش ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی، کە ئەم دیاریدەیە لە دەرونی منداڵدا بچەسپێت و لە قۆناغەکانی داهاتووی ژیانی ڕەنگ بداتەوە. چونکە (بە دڵنیاییەوە بۆماوە و ژینگە کەریگەرییەکی هاوبەشییان لەسەر گەشەی جەستەیی و عەقڵی و هەڵچوون و گونجانی کۆمەڵایەتییەوە هەیە). (عەومز:٢٠١٢: ٨_٩). کاتێک سەیری یارییە فۆلکلۆرییەکان دەکەین دەبینین لە چەندین یاریدا ئەم دیاریدەیە بەدیدەکرێت، لەوانە لە یارییەکانی (حەفت بەردانە، کێل کێلانە، کاروان و کاشی). بۆ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێ کوردی

نموونه منداڵان بۆ ئەوەی یاری (حەفت بەردانە) ئەنجام بدەن، ناجارن بەسەر دوو گروپدا دابەش ببن، بۆیە پێویست دەکات منداڵان بەیەک تیم هەوڵ بدەن لە پێناو بەدەستهێنانی سەرکەوتن لە یارییەکەدا، هەوڵ دەدەن بەسود وەرگرتن لە بۆچون و پلان و بیرۆکەی یەکتری بیرۆکەیەک گەڵاڵە بکەن بە ئامانجی بەدەستهێنانی سەرکەوتن لە یارییەکەدا. بەمەش گرنگی و کاریگەری ئاڵوگۆڕکردنی بیروڕا و تاووتوێکردنی گرفت و بیرۆکەکان بۆ منداڵەکان ڕوون دەبێتەوە، کە چۆن دەبێتە هەوێنی پەرەپێش چوون و سودگەیاندن بە یەکتری، لە ئەنجامدا سەرکەتن بۆ تاکەکان فەراهەم دەکات.

٢_٢_٥) بنیادنانی تاکێکی کراوە و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا:

مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتییە، سروشتی ژیانی مرۆڤ ئەوە لە مرۆڤ دەخوازێت، تێکەڵاوی و پەیوەندییکی کۆمەڵایتی بە هێزی هەبێت لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا، بۆ ئەمەش پێویستی بەوە هەیە ڕۆژانە تێکەڵ ببێت لەگەڵ کەسانی تری کۆمەڵگاکەیدا. ئەم دیاریدەیە لە تەمەنی منداڵیدا زۆر گرنگە، چونکە ئەگەر منداڵ بە گۆشەگیری و دوور لە کەسانی تر مایەوە دەبێتە کەسێکی گۆشەگیر لە کۆمەڵگاکەیدا، تاکی گۆشەگیر ئەم کەسانە دەگرێتەوە، کە حەز لە دووری پەرێزی و تەنیایی دەکەن زۆر جاریش شەرمن و لە پەیوەندی کۆمەڵایەتیدا سارد و لاوازن. (دزەیی:٢٠١٠: ٣٦). مەب جۆرە ڕەنگە ڕووبەڕووی چەندین گرفتی دەرونی ببێتەوە. کاتێک سەیری یارییە فۆلکلۆرییەکان دەکەین بۆمان دەردەکەوێت، کە کاریگەرییەکی زۆر گرنگ لەسەر کەسایەتی تاک دادەنێن لەم ڕوانگەیەوە، چونکە زۆربەی یارییە فۆلکلۆرییەکان بە شێوەی گروپ ئەنجامدەدرێن، پێویست دەکات کە ژمارەیەکی زۆر لە منداڵان بەشداری لە یارییەکاندا بکەن، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی، کە منداڵەکان کەساییەتییکی کراوە و کۆمەڵایەتییان لێ دروست ببێت. تاکی کراوە و کۆمەڵایەتی (ئەوجۆرە کەسەیە، کە حەز بە تێکەڵاو بوونی کۆمەڵایەتی و ناو خەڵک دەکات و لە ناو کۆڕ و کۆبوونەوەدا هەست بە خۆشی و کامەرانی دەکات). (قەرەچەتانی:٢٠١٥: ٣٢٥). بە پێچەوانەوە تاکی گۆشەگیر و دورە پەرێز هەمیشە ئارەزوی دورەپەرێزی دەکات و خۆی لە تێکەڵاو بوون لە کاسانی تر و کۆمەڵگا دەپارێزێت. کەواتە ئەم شێوازە لە بەڕێوەچوونی یارییە فۆلکلۆرییەکاندا دەبێتە هۆی بنیادنانی تاکێکی کۆمەڵایەتی لە ناو کۆمەڵگادا، کۆمەڵگاییکی وا فەراهەم دەکات کە تاکەکانی پەیوەندییکی پتە و بەهێزیان لە نێواندا بەدی بکرێت، ئەمەش کاریگەری ڕاستەخۆی دەبێت لەسەر بەرقەربوونی گیانی پیکەوەیی لای تاکەکانی کۆمەڵگا. (ئەو کەسەی لە سەرەتای ژیانییەوە لە جۆری کراوە و کۆمەڵایەتی بێت، ئیتر هەتا هەتایە هەر بەم شیوەیە دەمێنێتەوە و نابیت بە کەسێکی گۆشەگیر و دورەپەرێز). (هەمان سەرچاوە: ٣٢٥). بە پێچەوانەی یارییە فۆلکلۆرییەکان لە ئێستادا بەهۆی زۆربوونی یارییە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئەلیکترۆنییەکان و کەمبوونەوەی گرنگیدان بە یارییە فۆلکلۆرییەکان، پەیوەندی نێوان تاکەکانی کۆمەڵگا لە ڕووی سۆزداری و کۆمەڵایەتییەوە لە پاشەکشێ دایە. چونکە منداڵ لە ئەنجامدانی یارییە ئەلیکترۆنییەکاندا، بە گۆشەگیری دەمێنێتەوە تەنیا مەمەڵە لەگەڵ ئامێرێکی ئەلیکترۆنیدا دەکات، ئەمەش منداڵی گۆشەگیر دروست دەکات لە کۆمەڵگادا، ڕەنگە لە داهاتوودا بە شێوەیەکی نەگونجاو مامەڵە لەگەڵ تاکەکانی تری کۆمەڵگادا بکات و ڕووبەڕووی چەندین گرفتی دەرونی و هەڵچوونی لەناکاو ببێتەوە لە کۆمەڵگادا.

٢_٢_٦) گەشەسەندنی بیری منداڵ:

زۆرێک لە یارییە فۆلکلۆرییەکان پێویستییان بە پلان داڕشتنێکی تۆکمە هەیە، بۆ ئەوەی ئەم پلانە ببێتە هەوێنی سەرکەوتنی منداڵ / گروپەکە لە یارییەکاندا، ئەمەش دەبێتە هۆی گەشەسەندنی ئاستی بیر و لێهاتوویی منداڵەکان، چونکە ئەم جۆرە یارییانە پێویستییان بەوە هەیە، کە منداڵەکان ستراتیژییەتێکی گونجاو بەکاربهێنن، بۆ ئەوەی لە یارییەکاندا سەربکەون، ئەمەش دەبێتە هۆی گەشەسەندنی بیر و زیرەکی منداڵەکان، لە داڕشتنی پلانی ئەرکەکانیان. بۆ نموونە ئەم دیاریدەیە لە یاری فۆلکۆری (حەفت بەردانە) دا بەڕوونی بەرچاو دەکەوێت. کاتێک، کە گروپی یەکەم تۆپەکە ئاڕاستەی بەردەکان دەکەن و دەیان ڕوخێنن، هەوڵدەدەن باشترین پلان و ستراتیژییەت دابڕێژن بۆ ئەوەی بتوانن ئەو یاریزانەی کە تۆپەکەی لایە لە دەوروبەری بەردەکان دوور بخەنەوە و منداڵەکانی تریش هەوڵ بدەن بەردەکان لەسەر یەک ڕیز بکەنەوە، ئەمەش بەوە دەبێت، کە لە ئەنجامی پێشبینییەکانیانەوە، بزانن، کە تۆپەکە لای کام منداڵە، لەوکاتەدا بەڕای خۆیان تۆپەکە لای کام منداڵ بوو، منداڵەکە بانگ دەکەن بۆ ئەوەی بچێت تۆپیان لێبدات، جا لەو کاتەدا هەوڵ دەدەن بەخێرایی بچن بەردەکان ڕیز بکەنەوە، پێش ئەوەی ئەو منداڵەی تۆپی پێیە بگاتەوە لای بەردەکان، جا ئەگەر توانییان بەردەکان ڕیز بکەنەوە ئەوا لە یارییەکەدا سەردەکەون، بەڵام ئەگەر ئەو یاریزانەی، کە بانگیان کردوە، تۆپی لا نەبێت تۆپ لای یەکێکی تر بێت، کە لە لای بەردەکان وەستاوە، ئەوە ئەو یاریزانەی، کە دەچێتە سەر یاریگا بەتەڵەکەوە دەبێت و تۆپەکەی لێدەدەن و لە یارییەکەدا دوردەخرێتەوە. لە هەمانکاتدا تیپی بەرانبەریش هەوڵی دانانی پلان و بەرنامەیەکی بەهێزی بەرگریکردن دەدەن بۆ ئەوەی بتوانن سەربکەون لە یارییەکەدا، ئەمیش بەوە دەبێت، کە بەشێوەیەکی زیرەکانە تۆپەکە بشارنەوە، بۆ ئەوەی یاریزانانی گروپەکەی تر بە ئاسانی پەی بەوە نەبەن، کە تۆپەکە بەکام یاریزان دراوە، ئەگەر لەم ئەرکەشدا سەرکەوتو بوون دەتوانن سەرکەوتن لە یارییەکەدا بەدەست بهێنن، چونکە کاتێک گروپەکەی تر بەپێی پێشبینییەکانیان ئەو منداڵە بانگ دەکەن، کە تۆپی پێیە، بەڵام پێسبینییەکەیان هەڵە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێ کوردی

دەرچـوو تـۆپەکە لای منـدالێکی تـرە، کە لە لای بەردەکـان وەسـتاوە، ئەوە ئەو منـدالانەی دەچـن بـۆ دانـانەوەی بەردەکـان بە ئاسـانی تۆپیـان لێـدەدرێت و لە یـارییەکەدا دەردەکـرین. بەمەش دەتوانن سەربکەون لە یارییەکەیاندا. ئەم هەوڵ و تێکۆشانەش بە مەبەستی داڕشتنی پلانی سەرکەوتن لە یارییەکەدا کاریگەرییەکی پاستەوخۆی دەبێت لەسـەر گەشەسـەندنی ئاست و لێهاتوویی بیری منداڵەکان.

٢_٢_٧) دەستاو دەستکردنی دەسەڵات:

سروشـتی ژیـان هەوراز و نشـێوی زۆر بەخـۆیەوە دەبینێـت، بە دەگـمەن نەبێـت هـیچ تاکێک بۆی ڕێک ناکەوێت بە درێژایی ژیانی لە پلە و پۆستێکدا بمێنێتەوە، بەڵکو مرۆڤ لە ژیانیـدا پێویسـتە دان بە دەسـتاو دەسـتکردنی دەسـەڵات بنێـت. بەشـێک لە یـارییە فۆلکلۆرییەکـان ئەم بیـرە لە مێشـکی منداڵـدا دەچێـنن، منـداڵ فێـری ئەوە دەکەن، کە ئەگەر پلەو پۆستێکی وەرگرت بە واتای ئەوە نایەت، کە تا کۆتایی ژیان لەم پلە و پۆستەدا بمێنێتەوە، بەڵکو ئەگەری لە دەستدانی ئەم پلەیە شتێکی کراوەیە لە ژیاندا. بۆ نموونە کاتێک سەیری یاری (پاشا و وەزیرانە) دەکەیـن دەبینین چوار جۆر پیشە / پلەی جیاواز لە خۆ دەگرێت، منداڵ فێری ئەوە دەکات، کە دەرفەتی ئەوەی هەیە یەکێک لەم پلە جیاوازانە بەدەسـت بهێنێـت، لە هەمانکاتـدا بەدەسـت هێنـانی یەکێـک لەم پـلە جیـاوازانە واتـای ئەوە ناگەیەنێت، کە ئیتر ئەم پلەیە بە درێژایی یارییەکە بۆ ناوبراو دەبێت، بەڵکو لە ئەنجامی درێـژەدان بە یـارییەکە، ئەگەر کەسـێکی تـر شـقارتەکەی بەم ئاڕاسـتەیەدا هەڵـدا، ئەوە ڕاستەخۆ پلەکە ڕادەستی ئەو دەکرێت و خۆشی دەبێتەوە بۆ کەسێکی ئاسایی. بۆ نموونە ئەگەر منـدالێک لە پـلەی پاشـادا بێـت، کاتێـک منـدالەکانی تـر شـقارتەکە هەڵـدەدەن، شقارتەکە لەسـەر ئەو شێوازە وەستا کە پێی دەبێت بە پاشا، ئەوە ڕاستەوخۆ پاشاکە دەبێتەوە بە کەسێکی ئاسایی و منداڵەکەی تر دەبێت بە پاشا. بۆ پلەکانی تریش بە هەمان شیوە. کەواتە لێرەوە ئەم بیرۆکەیە لە هزر و خەیاڵی منداڵدا گەڵاڵە دەبێت، کە وەرگرتنی پلە و پۆسـتێک شـتێکی کـاتییە ئەگەری لە دەسـتدانی لە ئـارادایە لە هەر کاتێکـدا. ئەمەش کاریگەری لەسـەر منداڵدا دەبێت ئەگەر لە پلەو پۆستێکی دیاریکراودا بوو، بەشێوەیەکی دادپەروەرانە مامەڵە بکات و مافی کەسانی تر پارێزراو بێت لەژێر سایەی دەسـەڵاتی ئەودا، چونکە ئەگەر وانەکات کاتێک کەسانی تر ئەم پلەیە وەردەگرن هەوڵی تۆڵەسـەندنەوە دەدەن لە کەسەکە، ئەوەش تێمان دەگەیەنێت، کە لەپیناو پاراستنی خۆی لە داهاتوودا (لە ئەگەری لە دەستدانی پۆستەکەی) پێویستە بەشێوەیەک مامەڵە بکات لەگەڵ کەسانی تردا، کە دادپەروەری لەنێوانیاندا دەستەبەر بکات.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٢_٢_٨) بنیادنانی جەستەیەکی تەندروست:

سروشی ژیانی منداڵ پیوستی بە جوڵە هەیە بۆ ئەوەی لە ڕووی جەستەییەوە بە شێوەیەکی تەندروست گەشە بکات. لە کاتی ئەنجامدانی یارییە فۆلکلۆرییەکاندا منداڵەکان پێویستیان بە جوڵە و وزەیەکی زۆر دەبێت، ئەمەش کاریگەرییەکی ئەرێنی دەبێت لەسەر لایەنی گەشەکردنی جەستەیی منداڵەکاندا، گەشەکردن لە لایەک بە شێوەی چەندێتی دەبێت و لە لایەکی تریشەوە بەشێوەی چۆنێتی دەبێت، ئەو دووانە هەردووکیان پێکەوە دەڕۆن. منداڵ ئەندامەکانی لەشی گەشە دەکات، لە هەمان کات ئەرکەکانی ئەو ئەندامانە گەشە دەکەن. (عەومز:١٤:٢٠١٢).

ئەم جەستە تەندروستەی، کە منداڵ لە ئەنجامی جوڵەی بەردەوامی ئەندامەکانی جەستەیەوە بە دەستی دەهێنێت، کاریگەری ئەرێنی لەسەر لایەنی دەرونی منداڵەکە دروست دەکات، واتە لایەنی جەستەیی کاریگەرییەکی تەواوی بەسەر کەسایەتییەوە هەیە، جیاوازی تاکەکان وادەکات، کەسەکە لە ڕەوشت و هەڵسوکەوتدا جیاوازبن. (دزەیی:٢٠١٠: ٣٩).

ئەنجامەکان:

لە ئەنجامی ئەو توێژینەوەیەدا بەم ئەنجامانەی خوارەوە گەیشتین.

١. پاشگری (انە) ڕۆڵێکی چالاکی بینیوە لە داڕشتنی ناوی یارییە فۆلکلۆرییەکانی گوندی ڕەژوکەریاندا.

٢. ئەنجامدانی یارییە فۆلکلۆرییەکان ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەیە لەسەر گەشەسەندنی لایەنی هەزری و دەرونی منداڵەکان، لەم ڕوانگە جیاوازانەدا (گەشەسەندنی بیری منداڵ، باوەڕهێنان بە شکست و هەوڵدان بۆ سەرکەوتن لە داهاتوودا، چاندنی گیانی کێبڕکێ لە دەرونی منداڵاندا، بنیادنانی تاکێکی کۆمەڵایەتی و کراوە لە کۆمەڵگادا، هەست کردن بە گیانی کارکردنی پێکەوەیی).

٣. ئەنجامدانی یارییە فۆلکلۆرییەکان ڕۆڵێکی کاریگەرییان هەبووە لەسەر بنیادنای جەستەیەکی بەهێز و تەندروست لای منداڵان، چونکە ئەنجامدانی ئەم یارییانە پێوستی بە جوڵەی بەردەوامی ئەندامە جیاوازەکانی جەستە دەبێت. ئەمەش دەبێتە هەوێنی بنیادنانی جەستەیەکی بەهێز لای منداڵان.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ لێکۆڵینێ کوردی

سەرچاوەکان:

١. ئەبوبەکر، سەدرەدین نورەدین (٢٠٠٥). بەرکوتێکی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر.

٢. دزەیی، عەبدولواحد مشیر مەحموود (٢٠١٠). ڕۆڵی زمان لە دەستنیشانکردنی کەسایەتی تاکدا، گۆڤاری زانکۆی سلیمانی بەشی B، ژمارە (٣٠).

٣. ڕەسوڵ، شوکریە (١٩٩٧). ڕێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، چاپی یەکەم، هەولێر.

٤. ڕەسوڵ، عیززەدین مستەفا (١٩٧٠). ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی یەکەم، چاپخانەی (دار الجاحظ)، بەغداد.

٥. ڕەسوڵ، عیززەدین مستەفا (٢٠١٠). لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی سێیەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر.

٦. ڕەسوڵ، عەبدوڵا حسێن (٢٠١٥). دەروزمانی، گۆڤاری زمانناسی، ژ (١٧)، هەولێر.

٧. سۆران، ح. س. (٢٠٠٩). زمان و وێژە و فۆلکلۆری کوردی، چاپەمەنی ئێلێکترۆنیک.

٨. عەومز، عەباس مەحموود (٢٠١٢). دەروازەیەک بۆ سایکۆلۆژیای گەشە (منداڵی _ هەرزەکاری _ پیری) ، وەرگێڕانی قاسم عەلی عوسمان، چاپی یەکەم، چاپخانەی نارین، هەولێر.

٩. فەهمی، مستەفا (؟). دەرون دروستی چەند لێکۆڵینەوەیەک سەبارەت بە سایکۆلۆژیای گونجان، وەرگێڕانی، سەلاح ساعدی، چاپی یەکەم، چاپخانەی نارین، هەولێر.

١٠. قەرەچەتانی، کەریم شەریف (٢٠١٥). سایکۆلۆژیای گشتی، چاپی چوارەم، چاپخانەی پیرەمێرد، سلێمانی.

١١. کۆمەڵێک نوسەر، (٢٠٠٩). سەرنجێک لە دەروازەی فۆلکلۆری کوردییەوە، چاپی دووەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر.

١٢. مستەفا، مستەفا ڕەزا، (٢٠١٩). پۆلێنکردنی مۆرفیمە بەندەکان لەسەر بنەمای چالاکی و سستی ئەمڕۆیان لە زمانی کوردیدا، نامەی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.

١٣. هلبش، جرهارد (٢٠٠٧). طلتور علم اللغة (١٩٧٠). ترجمة سعيد حسين بحيرى، القاهره.

14. Jodai, H., 2011. An Introduction to Psycholinguistics. *Online Submission*.

پەراوێز

١. ڕەژوکەریان، گوندێکە دەکەوێتە باکوردی خۆرهەڵاتی شاری هەولێر، لەڕووی ئیدارییەوە سەر بە شارەدێی وەرتێ و قەزای ڕواندز و سەر بە پارێزگای هەولێرە. لەڕابردوودا خەڵکی ئەم گوندە زیاتر سەقاڵی ئاژەڵداری و کشتوکاڵ کردن بووینە، لە سەرەتادا ژمارەی دانیشتوانی گوندەکە کەم بووە، خەڵکەکەی چەندین جار ڕاگوێزراوە بۆ ئۆردوگا زۆرەملێکان لە سەردەمی ڕژێمی پێشوی عێڕاقدا. بەڵام لە دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی (١٩٩)ی گەلی کورد، خەڵکەکەی جارێکی تر گەڕاونەتەوە بۆ گوندەکەو گوندەکەیان اوەدان کردۆتەوە، لە کاتەوە تا ئێستا ئەم گوندە بە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەکولینێن کوردی

بەردەوامی لە گەشەسەندن دابووە. لە ئێستادا لە نزیکەی (٢١٠) ماڵ و (٨٥٠) کەس پێکدێت و خەڵکەکەشی بە پیشە و کاری جیاوازەوە خەریکن.

[٢]. لێرەدا، تیشک خراوەتە سەر شیکردنەوەی ئەو یارییە فۆلکلۆرییانەی، کە منداڵان لە گوندی ڕەژیکەرییان ئەنجامی دەدەن. بەڵام ئەوە بە واتای ئەوە نایێت، کە ئەم یارییانە، لە هیچ ناوچەیەکی تر بەکار ناهێندرێن و تایبەتن بەم گوندە، بەڵکو دەکرێت ئەم یارییانە لە ناوچەی تریش بە هەمان شێوە یان بەشێوازێکی جیاواز ئەنجام بدرێن.

قراءة لسانية للألعاب الفلكلورية لأطفال قرية ڕەژوکەریان

الملخص:

قراءة لغوية نفسية لألعاب الأطفال الفولكلورية في قرية ڕەژوکەریان

الفولكلور يشكل جانبا مهما من المجتمعات المختلفة، يشمل العديد من المجالات والجوانب المختلفة، واحدة منها هي الألعاب الفولكلورية للأطفال. في هذه الدراسة، تمت مناقشة ألعاب الفولكلور للأطفال في قرية ڕەژوکەریان.

في هذا البحث، تم اتباع المنهج الوصفي الحالي، بالإضافة إلى المقدمات والنتائج يتكون البحث من قسمين، يناقش القسم الأول الفولكلور والألعاب الفولكلورية في قرية ڕەژوکەریان، وفي الجزء الثاني يتم تحليل البنية اللغوية المستخدمة من خلال الألعاب الفولكلورية، ومن ثم يتم شرح تأثير الألعاب الفولكلورية على نفسية الطفل. أهم النتائج التي توصلنا إليها في هذا البحث هي: ممارسة الألعاب الفولكلورية لها دور فعال في تطوير الجوانب العقلية والعقلية للأطفال. كان لممارسة ألعاب الفولكلورية دورا فعالا في بناء جسم قوي وصحي للأطفال لأن ممارسة هذه الألعاب تحتاج إلى الحركة المستمرة لأجزاء الجسم المختلفة، وهذا من شأنه يؤدي إلى بناء جسم قوي للأطفال.

الكلمات الدالة: *الألسنية، الألعاب الفلكلورية، الطفولة، قرية ڕەژوکەریان*

The Psycho-Linguistic Reading of Children Game in (Razhukarian) Village

Abstract:

The psycholinguistic perspective for folklore children's games in Razhukarian village

Folklore makes up an important side of various societies. It contains many areas and sides, one of the different areas folklore children's games. This research has shed light on the folklore children's games in Razhukarian village. We aim to explain the impact of doing folklore games on the physical and psychological sides of children.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

A descriptive method is used in this research which consists of two chapters in addition to introduction and conclusion. First chapter clarifies the literature of folklore, folklore and folklore games of Razhukarian village and the second chapter the structure of language in folklore games is analyzed and then the impact of folklore games on the psychological sides of children is explained

We reached a number of results the most important of which are as follows: firstly, doing folklore games plays an important role on the enhancement of children's cognition and psychology. Secondly, doing folklore games have had an effective role on building strong and healthy body for children, because doing such games requires continuous moves of various organs of the body which leads to building strong body for children.

Keyword: *Psycho-Linguistic, Folklore Games, Children, (Razhukarian) Village*.